

İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ EDEBİYAT FAKÜLTESİ YAYINLARI
PUBLICATIONS OF THE FACULTY OF LETTERS, ISTANBUL UNIVERSITY

İSLÂM TETKİKLERİ ENSTİTÜSÜ
DERGİSİ

REVIEW OF THE INSTITUTE OF ISLAMIC STUDIES

Müdür — Editor

Prof. Dr. ZEKİ VELİDİ TOGAN

CİLD — VOLUME II.

CÜZ — PARTS 2-4

1958

Edebiyat Fakültesi Matbaası

İSTANBUL

1960

X. Milletlerarası Dinler Tarihi Kongresi

Tayyib Gökbilgin

İki sene evvel Tokyo'da, daha önce de Roma ve Amsterdam'da toplanan Milletlerarası Dinler Tarihi Kongresi 9-17 Eylül 1960 da Marburg'da yapılmıştır. I.AHR (International Association for the History of Religion) nun tertiplemediği bu kongrelerin gayesi, bilindiği gibi, muhtelif dinlerin tarihi hakkında yapılan en son ilmî çalışmaları ve elde edilen neticeleri bu saha ile uzaktan yakından ilgili ilim adamlarına sunmak, görüşleri belirtmek ve meseleleri, problemleri sadece ilim ve tarih zaviyesinden münakaşa etmektir. Bizde, birinci plânda İslâm Araştırmaları Enstitüsü ile İlahiyat Fakültesinin bununla ilgili ilim dâhını, sonra da, genel olarak İstanbul ve Ankara Üniversiteleri Edebiyat Fakültelerinin tarih ve felsefe şubelerini alâkadar eden bu kongre, diğer yandan, memleketimizde bir Din Şûrası toplanmasının bahis konusu olması sebebiyle, ayrıca hususi bir ehemmiyet atfedilmeye değer bir mevzu gibi görünmektedir. 400 den fazla kimsenin katıldığı bu kongre iptidai dinler, eski doğu ve İbrani dini, Budizm ve Japon, Grek-Roma ve İran dinleri, İslâm, Brahman dini, Hıristiyan ve Fenomenoloji olmak üzere yedi seksiyonda çalışmış, öğleden sonraları daha büyük bir çoğunluğu ilgilendiren genel mahiyette konferanslar verilmiştir. Bu kongrenin hususiyetlerinden biri dinî taassup hislerinden uzak, objektif bir şekilde meseleleri tetkik ve izaha çalışmış olması idi. Bir kısım din adamları ve Misyoner teşekkülleri mensupları ile birlikte Üniversitelerde dinler tarihi ile meşgul olan tarihçilerin ve felsefecilerin burada fazlaca bir sayıda bulunmuş olmaları bunun bir delili gibi görünmekte, Marburg Üniversitesi gibi Protestanlığın beşiği sayılabilecek bir Üniversitede toplanması da ayrıca alâkayı çekmekte idi. Diğer taraftan, kongrenin üç şeref başkanından ikisi, Japon İmparatorunun kardeşi Prens ve Tokyo Üniversitesi Profesörü Mikasa ile Yeni Delhi'den Profesör

Dr. S. Radhakrishnan idi. Zaten bu kongreye Japonlar ile Hintliler kalabalık birer heyetle iştirak etmişlerdir.

İslâm seksiyonunda bilhassa dikkati çeken tebliğler, Ankara İlâhiyat Fakültesi eski profesörlerinden olup da bu kongrenin genel sekreterliğini yapan Bayan Prof. Schimmel'in "Muhammet İkbâl'e göre Zaman ve Ebediyet" konusundaki konferansı ile, Kahire Üniversitesi Profesörlerinden İshak Hüseyin'in "İslâmiyetin diğer dinlere karşı takındığı tavır", Tahran Üniversitesinden Dr. Muhibbi'nin "İslâm dininin Maniheizm ile teması" adlı tebliğler olmuştur. Bu sahadaki selâhiyettar ilim adamlarından ve memleketimizde iyi tanınan Profesör Massignon rahatsızlığı sebebiyle maalesef gelememiş ve bu seksiyon programına konan ehemmiyetli tebliğini okuyamamıştır. Benares Üniversitesinden Bayan S. Basu'nun Feridüddin Attar'ın "Mantiküt Tayr"ına göre Sufisme'î izahı bu kongrenin mevzuu çerçevesinde olmakla beraber Dr. Szysman'ın "Dini ve kültürel hayatta Hazerlerin Avrupa ve Asya'da oynadıkları rol" konusundaki tebliği daha fazla Müsteşrikler kongresinde tartışılmıya müsaid bir mevzu idi.

Umumî konferanslar içerisinde bizi en çok alâkadar edeni, şüphesiz ki, Kudüs Üniversitesi Profesörlerinden G. Scholem'in Türkiye'deki dönmeler hakkında yaptığı tebliğ olmuştur. Dönmelerin tarihi hakkında bilgi veren ve bunu XVIII. asır ortalarında Varşova'da Polonya Yahudileri arasında beliren Frankist hareketine benzeten İsraili Profesör, dönmelerin sekti hakkında uzun zaman bir esrar perdesi mevcut olduğunu, 1925 den sonra bazı gençlerin hakiki Türklüğe intibaka karar verdikleri esnada, dönmelerin mahiyetine dair yaptıkları açıklamaların bile bu topluluğa tesir etmediğini ve onları sarsmadığını söylemekte ancak, son 20 senedenberi İsrail'de bu sekti terkedenler tarafından ortaya konan vesikaların bu meyanda, 1800 tarihlerinde bu cemaatı yeniden teşkilâtlandıran Lewi Ben Toba'nın yazdığı İbrânce ve İspanyolca dua kitaplarının ve sairenin bu meseleye daha fazla bir aydınlık getirdiğini bilidirmektedir ki, kendisinin bu vadede yaptığı neşriyatı takip etmek her halde çok enteresan olacaktır.

Bu kongre dahi, diğer emsali ilim, sanat ve kültür kongrelerinde yapıldığı gibi, faydalı geziler tertiplemişti: Evvelâ, Marburg tabii manzaraları ile çok güzeldi. Lahn nehri üzerinde bulunan ve Philipp von Hess tarafından kurumuş pek eşki Üniversitesi ile gurur duyarak kendisini Üniversite şehri (Universitätsstadt) diye

adlandıran Marburg, bütün orta çağ hususiyetlerini ve gotik manzarasını muhafaza etmekte, meşhur şatosu, şehrin büyük azizi sayılab St. Elisabeth namına yapılan Katedrali, XVI. asra (1515-1525) ait belediye binası -ki aynı devre ait belediye binasını olduğu gibi muhafaza eden civardaki Alsfeld kasabası da bununla müfthirdir - ile yukarı Hess bölgesinde müstesna bir mevki almaktadır. Ayrıca müze, kütüphane, arşiv ve Üniversite kilinikleri ile de bugün modern ve hakiki bir Üniversite şehri hüviyetini taşımaktadır. Kongre tertipçileri, aynı zamanda, civardaki tabii güzelliği ve tarihî önemi olan yerleri gezdirdiler. Bunların başında, Marburg'a 40 kilometre kadar mesafede bulunan ve Milâdın 722 senesinde St. Bonifatius tarafından tesis edilen manastırı ile şöhret yapan Amöneburg kasabası vardır. Manastırın yanında yaptırılan mektep ile birlikte sonradan Benedikten tarikatine geçen Amöneburg, otuz sene harpleri esnasında büyük mücadelelere sahne olmuş ve müstahkem mevki ile zaman zaman her iki muhasım taraf için de bir müdafaa noktası haline gelmişti. Kongre üyelerinin bütün bir günü ziyaretle geçirdiği mühim bir gezisi de Fulda'ya yapıldı: Protestan hüviyetindeki Marburg'un taşıdığı isme mukabil burası Barok şehri (Barokstadt) adını almış ve daima Katolikliğe sadık kalmış bir şehirdir. Aynı adı taşıyan bir nehrin vadisinde bulunan Fulda, yine St. Bonifatius'un talebi üzerine Sturmius adında bir papazın yaptırdığı manastır ile meşhur olmuş, sonradan Hıristiyan Misyonerliğinin gayretli merkezi ve Avrupalılık fikrini benimsiyen ve yayan kültür hareketlerinde birinci derecede rol oynamıştı, 12 asırlık bir tarih içinde ve bütün devirler boyunca imparator ve kiralaların, mâruf fikir ve sanat adamlarının büyük bir memnuniyetle ikamet ettikleri. her zaman rağbet gösterdikleri ve tabii güzellikleri ile de alâkayı çeken Fulda. bugün de bir Piskoposluk merkezidir ve burayı ziyaretimizde, Fulda sarayının büyük ve muhteşem salonunda bir Kardinal Kongre üyelerini selâmladı ve dinler tarihi üzerinde umumî fakat seviyeli bir konuşma yaptı.

Konser, kitap ve yazı sergileri, filim takdimleri ve Hind dansları ile zenginleştirilen bu kongrenin gelecek toplantıları Hindistan'da (1963) ve Amerika'da (1965) olacaktır. Bazı memleketlerde bu kongreyi tertipleyen Milletlerarası Cemiyetin Millî Komiteleri bulunduğu gibi, bir çoklarında da mevcut değildir. Bu X. kongreye bizim gibi ilk defa katılan Mısır, Polonya gibi memleketler de vardır. Bu hususta bir ilmî organizasyon kurulup kurulmaması,

dinler tarihi mevzuunda millî bir komite tesis edilip edilmemesi, üzerinde durulacak ve münakaşa edilebilecek bir konudur. Ancak, bizim fikrimize göre, bir taraftan dinî tedrisata müsbet ve objektif bir veçhe ve istikamet verilmek istenildiği bir devirde, diğer yandan, kütüphanelerimizdeki çok zengin İslâmî yazma eserleri ile İslâm araştırmalarına mükemmel bir zemin hazırlayan memleketimizde bu yola girmek ve gelecek kongrelere hazırlıklı ve organize bir halde iştirak ederek İslâm dini tarihine ait önemli çalışmaların mahsullerini ilim âlemine tanıtmak lüzumlu ve faydalı olsa gerektir.